

บทคัดย่อ

การพัฒนาครัวเรือนไทยอนามัยสิ่งแวดล้อมดีวิถีชีวิตพอเพียง

IMPROVEMENT OF HOUSEHOLD ENVIRONMENTAL HEALTH BY APPLYING SUFFICIENCY ECONOMY

ปิยพร เสาร์สาร, กิ่งพิกุล ชำนาญคง, ชัญญา อนุเคราะห์

ศูนย์อนามัยที่ 1 เชียงใหม่ กรมอนามัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบครัวเรือนไทยอนามัยสิ่งแวดล้อมดีตามวิถีชีวิตพอเพียง ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการมีส่วนร่วมของชุมชน ระยะที่ 1 พ.ศ. 2559 ศึกษาในบ้านบัว ตำบลตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบชนะเลิศระดับประเทศ และ บ้านป่าอ้อย ตำบลทุ่งสะโตก อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตแบบกึ่งชนบท ผลการศึกษาพบว่า **ประเด็นที่ 1** ชุมชนที่เข้มแข็งจะสามารถกำหนดรูปแบบและหาแนวทางหรือมาตรการในการแก้ไขปัญหาของตนเองและต่อยอดการพัฒนาจนเกิดแนวคิดที่จะพัฒนานวัตกรรมชุมชนได้ โดยพบได้จากศึกษาที่บ้านบัว มีกิจกรรมสำคัญในการพัฒนา คือ (1) การศึกษาสถานการณ์อนามัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพในชุมชน (2) การกำหนดแนวทางพัฒนาและจัดทำแผนชุมชน (3) การกำกับ ติดตาม และประเมินผลโดยแกนนำในชุมชน (4) การพัฒนาระบบเฝ้าระวังภาคประชาชน ผ่านรูปแบบกระบวนการ 7 ขั้นตอน ซึ่งแกนนำในชุมชนกำหนดร่วมกัน 6 ขั้นตอน คือ (1) การสำรวจและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (2) การสร้างความตระหนักรู้ในการแก้ไขปัญหา (3) กำหนดแนวทาง/มาตรการในการแก้ไขปัญหา (4) จัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหา (5) จัดทำเกณฑ์ประเมินการพัฒนา “ครัวเรือนไทยอนามัยสิ่งแวดล้อมดีวิถีชีวิตพอเพียง” (6) การประกวดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่เกณฑ์มาตรฐาน จากการศึกษารับทบทวนของชุมชนพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมอย่างรวดเร็ว มีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน แต่ชุมชนยังขาดองค์ความรู้และวิธีการที่จะเฝ้าระวังและป้องกันปัจจัยเสี่ยงที่ก่อปัญหาอนามัยสิ่งแวดล้อม คณะวิจัยจึงเสนอเพิ่มอีก 1 ขั้นตอน เป็นขั้นตอนที่ 7 การพัฒนาระบบเฝ้าระวังภาคประชาชน เพื่อให้เกิดกลไกในการเฝ้าระวัง ติดตามสถานการณ์และการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน **ประเด็นที่ 2** ชุมชนที่เข้มแข็งจะสามารถจัดทำแนวทางและเกณฑ์ประเมินผลการพัฒนาครัวเรือนไทยอนามัยสิ่งแวดล้อมดีวิถีชีวิตพอเพียง เป็นการกำหนดเกณฑ์และตกลงร่วมกันในชุมชน จึงนับเป็นมาตรการสังคมของชุมชนที่เกิดนวัตกรรมจากการเรียนรู้และปฏิบัติจริงเกิดจากภายในชุมชน ส่งผลให้มีการจัดการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมด้วยตนเองและสามารถเป็นต้นแบบขยายไปสู่ชุมชนอื่นๆ ในระยะที่ 2 พ.ศ.2560 การทดลองรูปแบบพัฒนาในพื้นที่เดิม 2 หมู่บ้าน พร้อมทั้งสามารถขยายแนวคิดและนำรูปแบบไปใช้เพิ่มอีก 3 หมู่บ้าน ในเขตสุขภาพที่ 1 ที่มีการพัฒนาครัวเรือนตามวิถีชีวิตแบบพอเพียง ทำการเกษตรแบบพอเพียง ปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ ปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้เอง มีการจัดการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม จัดการขยะชุมชน ตลอดจนการจัดการกับของเสียและสิ่งปฏิกูลที่เกิดจากการประกอบอาชีพของชุมชน มีการพัฒนางานอนามัยครัวเรือนในส่วนห้องนอน ห้องครัว ห้องน้ำให้ได้ตามเกณฑ์ของกรมอนามัยและเกณฑ์ที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้นเอง มีการเฝ้าระวังสุขภาพและปัจจัยเสี่ยงโดยภาคประชาชนตามหลักการระบาวิทยาภาคประชาชน

รวมถึงขยายไปสู่ภาคการศึกษาในโรงเรียนบ้านน้ำมิน ตำบลแม่ลาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับเพชร จากการนำรูปแบบการพัฒนาที่กำหนด 4 กิจกรรม 7 ขั้นตอน ในการนำไปใช้ในการพัฒนาครัวเรือนไทยอนามัยสิ่งแวดล้อมวิถีพอเพียงที่บ้านน้ำมินนั้น เป็นรูปแบบที่ดีเหมาะสม สามารถนำไปพัฒนาได้จริงและเกิดผลดังนี้ (1) เกิดมาตรการชุมชนในการลดการใช้ถุงพลาสติกและโฟม (2) ทุกครัวเรือนทำบ่อปุ๋ยหมักสำหรับจัดการขยะที่ย่อยสลายได้เพื่อนำไปใช้ในการปลูกพืชผักสวนครัว (3) ร้อยละ 94 ของครัวเรือนมีการปลูกผักสวนครัวและสวนสมุนไพรไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน (4) กำหนดให้มีการติดตาม โดยหัวหน้าคุ้มและแกนนำนักเรียนโรงเรียนบ้านน้ำมินทุกสัปดาห์ โดยเกิดจากปัจจัยของความสำเร็จ จาก (1) การให้ความรู้และข้อมูลกับชุมชนในการตระหนักถึงปัญหาสุขภาพอนามัย (2) ภาวะผู้นำ ทั้งผู้นำชุมชน หัวหน้าคุ้มและกลุ่มแม่บ้าน (3) การสร้างขวัญและกำลังใจให้กับทีมงานที่เข้าไปกระตุ้นการพัฒนา แต่มีปัญหาลุप्तรรค คือ ระยะทดลองขยายผลประมาณ 6 เดือน ทำให้กิจกรรมการพัฒนาระบบเฝ้าระวังภาคประชาชนดำเนินการไม่ทันเพราะต้องให้ความรู้พื้นฐานกับแกนนำชุมชน ซึ่งควรมีการสนับสนุนงบประมาณต่อเนื่องปีที่ 2 ในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังภาคประชาชนและ/หรือรางวัลในการประกวด “ครัวเรือนอนามัยวิถีชีวิตพอเพียง” เพราะจะทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ซึ่งจากการทดลองและขยายผลการนำรูปแบบไปใช้ แสดงให้เห็นว่าการน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน สามารถนำมาใช้ในการปรับอนามัยครัวเรือน การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมได้ ตามรูปแบบที่ชุมชนเป็นคนคิด ทำเองและประเมินผลเอง และคณะวิจัยควรตระหนักถึงแนวทางการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนางานแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนต่อไป